

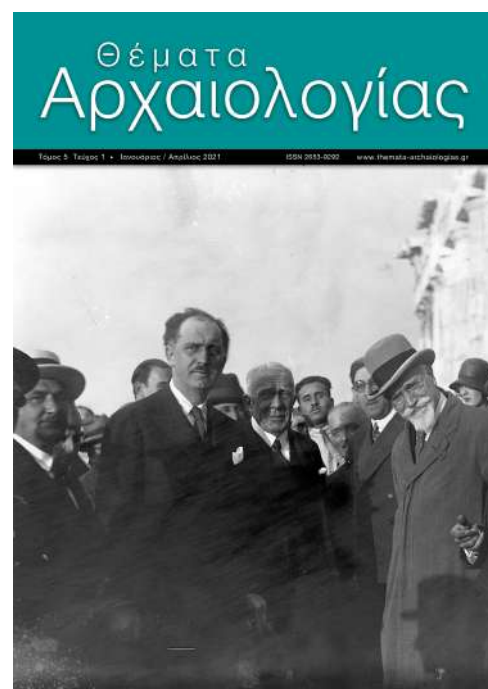
Ενάλιες Αρχαιολογικές Έρευνες 2020

1. Κάσος, 2. Μέντωρ, 3. Ολούντας

Επιμέλεια: Δημήτρης Γαρουφαλής

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2021/10/enalia-news-2021-5-1-166-171.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 5, τεύχος 1, Ιανουάριος/Απρίλιος 2021, σ. 166-171

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα μη κερδοσκοπικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτήσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

ΚΑΣΟΣ

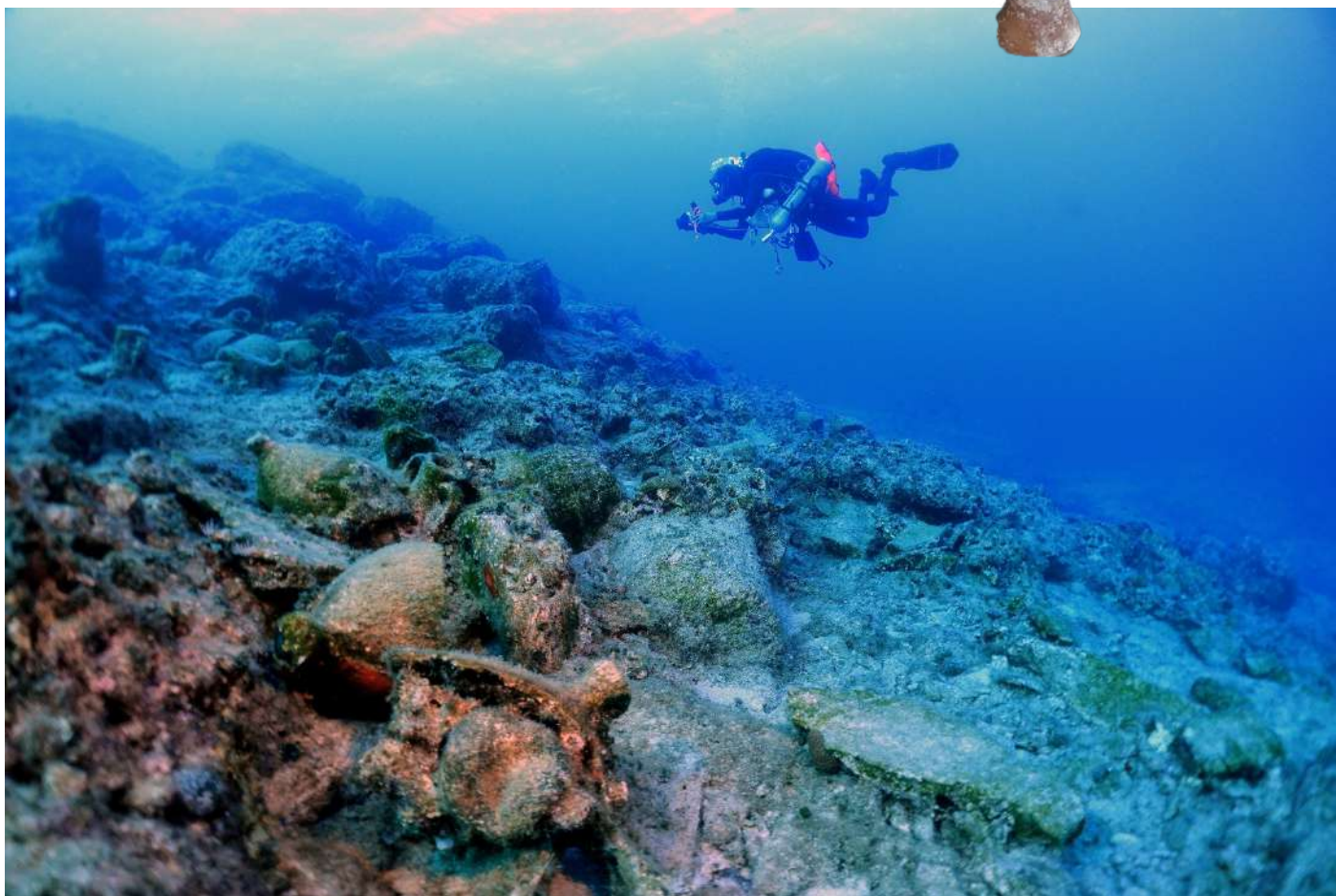
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΝΑΛΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ 2020

Σημαντικά αρχαιολογικά τεκμήρια περιλαμβάνονται στα νέα ευρήματα της δεύτερης υποβρύχιας ερευνητικής αποστολής στον θαλάσσιο χώρο της νήσου Κάσου, η οποία πραγματοποιήθηκε από την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Η ενάλια αρχαιολογική έρευνα πραγματοποιήθηκε μεταξύ 23 Σεπτεμβρίου και 14 Οκτωβρίου 2020, υπό τη διεύθυνση των αρχαιολόγων Ξανθής Αργύρη και Γεωργίου Κουτσουφλάκη.

Το πλέον αξιόλογο εύρημα κατά τη δεύτερη ερευνητική περίοδο αποτελεί ένα ναυάγιο της Ρωμαϊκής εποχής, το φορτίο του οποίου είναι μεικτό και απαρτίζεται από αμφορείς της ευρύτερης κατηγορίας των αμφορέων «Dressel 20», που αποτελούν αμφορείς ελαίου και κατασκευάζονται σε κεραμικά εργαστήρια της Ισπανίας, στην περιοχή του Γκουαδαλκιβίρ (1ος - 3ος αιώνα μ.Χ.) καθώς και αμφορείς της κατηγορίας «Africana I», η παραγωγή των οποίων περιορίζεται στα κεραμικά εργαστήρια της Africa Proconsularis, και πιο συγκεκριμένα στην περιοχή της σημερινής Τυνησίας (2ος-3ος αι. μ.Χ.). Με βάση την κεραμική που περισυλλέχθηκε και ανελκυστήκε δειγματολη-

Ενάλια Αρχαιολογική Έρευνα στην Κάσο.

© ΥΠΠΟΑ

© ΥΠΠΟΑ

© ΥΠΠΟΑ

Ενάλια Αρχαιολογική Έρευνα στην Κάσο.

© ΥΠΠΟΑ

πικά, το ναυάγιο μπορεί να χρονολογηθεί μεταξύ του 2ου και 3ου αιώνα μ.Χ.

Εντοπίστηκαν και τεκμηριώθηκαν τρία ακόμα αρχαία ναυάγια μεταξύ των οποίων ναυάγιο με φορτίο αμφορέων παραγωγής Βορείου Αιγαίου της Ελληνιστικής εποχής (1ου αιώνα π.Χ.), και ναυάγιο με φορτίο αμφορέων της Κλασικής εποχής (5ος αι. π.Χ.) που παράγονταν στην αρχαία Μένδη. Ένα ακόμα ναυάγιο χρονολογείται στους νεώτερους χρόνους. Στο πλαίσιο της έρευνας εντοπίστηκε και καταγράφηκε επίσης μεγάλος αριθμός μεμονωμένων ευρημάτων.

Η απομακρυσμένη, ακριτική Κάσος αποτέλεσε για πρώτη φορά πεδίο συστηματικής αρχαιολογικής έρευνας στο πλαίσιο τριετούς ερευνητικού έργου (2019 - 2021), το οποίο έχει ως βασικό στόχο τον εντοπισμό, την τεκμηρίωση και τη μελέτη των ενάλιων αρχαιοτήτων ενός χώρου που αποτέλεσε σταυροδρόμι πολιτισμών, αλλά και σημαντικό κέντρο ναυσιπλοΐας από την αρχαιότητα έως και τα νεώτερα χρόνια. Κατά την ερευνητική περίοδο του 2020 συμμετείχαν στις εργασίες πεδίου είκοσι τρεις (23) εξειδικευμένοι επιστήμονες και τεχνικοί, διαφόρων ειδικοτήτων και πραγματοποιήθηκαν πάνω από εκατό (100) ομαδικές καταδύσεις, με περισσότερες από διακόσιες (200) ώρες ατομικού χρόνου βυθού, ενώ καλύφθηκε το 80% περίπου της συνολικής έκτασης της προγραμματισμένης για έρευνα περιοχής.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

ΜΕΝΤΩΡ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΥΠΟΒΡΥΧΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ 2020 ΣΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΝΑΥΑΓΙΟ

Στο διάστημα 4/9/-21/9/2020 διενεργήθηκε η συστηματική υποβρύχια αρχαιολογική έρευνα της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων στο ιστορικό ναυάγιο ΜΕΝΤΩΡ (εικ. 1) στα Κύθηρα, υπό την διεύθυνση του αρχαιολόγου, Δρ Δημήτρη Κουρκουμέλη. Κατά τη φετινή υποβρύχια ανασκαφική έρευνα, συνεχίσθηκε η διερεύνηση και ανασκαφή της τομής που είχε ήδη αρχίσει το 2019, στο δυτικό όριο του σωζόμενου σκαριού του πλοίου. Στον χώρο της τομής εντοπίσθηκαν πολλά ξύλα, τόσο από το πέτωμα του πλοίου, όσο και τμήματα νομέων. Τα τμήματα αυτά ήταν διάσπαρτα και χωρίς συγκεκριμένη διάταξη, που μαρτυρούν τη γενικότερη καταστροφή που συνετελέσθη στον χώρο του ναυαγίου κατά τη βύθισή του, όσο και κατά τις μετέπειτα διεργασίες ναυαγιαρσεσίας. Η εικόνα της καταστροφής του πλοίου ήταν ιδιαίτερα έντονη, καθώς τμήματα των νομέων βρέθηκαν να έχουν παγιδευτεί κάτω από βράχια, ενδεικτικό και της σφοδρότητας του κυματισμού που προκαλούν στην περιοχή κυρίως οι νότιοι άνεμοι και οι οποίοι επηρεάζουν το πυθμένα σε μεγάλο βάθος.

Στον χώρο της τομής εντοπίσθηκαν, όπως και κατά την προηγούμενη ανασκαφική περίοδο το 2019, ένας σημαντικός αριθμός ξύλινων και μεταλλικών αντικειμένων που σχετίζονται κατά κύριο λόγο με τον εξαρτισμό του ενός εκ των δύο ιστών του πλοίου. Ξύλινοι διαμπερείς κύλινδροι που χρησιμοποιούνταν για την κύλιση της κεραίας του κεντρικού ιστίου στον ιστό, ξύλινοι κύλινδροι που απέτρεπαν την περιτύλιξη των σχοινιών, ξύλινες δέστρες για την πρόοδεση των σχοι-

2. α) Ξύλινη δέστρα και β) ξύλινη τροχαλία με τμήμα του σχοινιού πρόσδεσής της κατά τη διαδικασία συντήρησης.

νιών (εικ. 2α), τροχαλίες διαφόρων μεγεθών, μονές ή διπλές (εικ. 2β), ορισμένες από τις οποίες σώζουν ακόμα τμήματα των σχοινιών πρόσδεσής τους (από το χώρο του ναυαγίου έχουν ανελκυσθεί μέχρι σήμερα 35 τροχαλίες ακέραιες ή τμήματά τους, από συνολικά περίπου τις 120 που απαιτούνται για τον εξαρτισμό ενός πλοίου των διαστάσεων του Μέντορα). Γενικά, από τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνεται, ότι ο χώρος που ανασκάφθηκε συμπίπτει με τη θέση του ενός εκ των δύο ιστών του πλοίου (ο Μέντωρ ήταν

1. Γενική άποψη του χώρου της ανασκαφής.

© Π. Βεζυρτζής

**3. Κινητά ευρήματα που ανελκύσθηκαν από το ναυάγιο:
α. τμήμα δέρματος υποδήματος, β. πόρπη ζώνης, γ. πιόνι
σκακιού, δ. μικρό νόμισμα/μάρκα χαρτοπαίγνιου.**

ένα δικάταρτο μπρίκι) και κατά πάσα πιθανότητα του πρυναίου, αφού ορισμένα από τα ξύλινα εξαρτήματα συνδέονται με τον εξαρτισμό της κεραίας της πρύμνης του πλοίου. Ακόμα κατά τη φετινή έρευνα, δόθηκε η ευκαιρία να ανελκυσθούν και να φωτογραφηθούν τρισδιάστατα, δύο τμήματα νομέων του πλοίου. Οι νομείς αυτοί, δεν ήταν στη θέση τους και είχαν μετακινηθεί κατά την θραύση του πλοίου, μετά, δε, τη φωτογράφιση επανατοποθετήθηκαν στην τομή.

Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα ήταν, επίσης, και τα άλλα κινητά ευρήματα που ανελκύσθηκαν. Εντοπίσθηκαν για πρώτη φορά τμήματα δερμάτων υποδημάτων (εικ. 3α), πόρπες υποδημάτων και ζωνών (εικ. 3β) και άλλα μικροαντικείμενα, όπως ένα μικρό νόμισμα/μάρκα που χρησιμοποιείτο κυρίως σε χαρτοπαίγνια (εικ. 3δ). Είναι γνωστό από τις μαρτυρίες, τόσο του πληρώματος, όσο και των επιβαινόντων, ότι κατά τη διάρκεια του ατυχήματος, απώλεσαν το σύνολο των προσωπικών τους αντικειμένων, συμπεριλαμβανομένων και των ενδυμάτων τους. Η μαρτυρία αυτή επιβεβαιώνεται από τα φετινά ευρήματα της ανασκαφής. Πέραν των ανωτέρων ανελκύσθηκαν επίσης και διάφορα άλλα μικροαντικείμενα, όπως δύο πιόνια σκακιού (τα προηγούμενα χρόνια είχαν βρεθεί και άλλα έξι πιόνια σκακιού πιθανώς από το ίδιο σύνολο) (εικ. 3γ), νομίσματα και θραύσματα μαγειρικών και άλλων σκευών.

Στην υποβρύχια έρευνα του 2020 συνολικά συμμετείχαν 18 άτομα διάφορων ειδικοτήτων και επιστημονικών εξειδικεύσεων, όπως αρχαιολόγοι, θαλάσσιοι βιολόγοι, εκπαιδευτές καταδύσεων, τοπογράφοι/μηχανικοί, συντηρητές αρχαιοτήτων, τεχνικοί βυθού και συγκεκριμένα οι: Ανδρέας Σωτηρίου, Θεοτόκης Θεοδούλου, Σταυρούλα Βραχιονίδου, Αλέξανδρος Τούρτας, Πάνος Αθανασόπουλος, Κώστας Τογμακίδης, Κίμων Παπαδημητρίου, Γιάννης Ίσσαρης, Βασίλης Τσιαίρης, Ελπίδα Καραδήμου, Άρης Μιχαήλ, Χρύσα Φουσέκη, Ειρήνη Μάλλιου, Σπύρος Μουρέας, Άγγελος Μαγγλής, Αντώνης Μπουτάτης, Μανουήλ Κουρκουμέλης.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

4. Ανέλκυση δύο τμημάτων νομέων του πλοίου.

© Γ. Ίσσαρης

© MeSEP/EUA/HCMRP/Yiannis Issaris

ΟΛΟΥΝΤΑΣ

ΥΠΟΒΡΥΧΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗ ΒΥΘΙΣΜΕΝΗ ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΗ

Για τέταρτη χρονιά, αρχαιολογική ομάδα από την Εφορεία Εναλίων Αρχαιοτήτων και ομάδα γεωφυσικών από το Εργαστήριο Δορυφορικής Τηλεπισκόπησης του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών (ΙΤΕ), καθώς και εθελοντές δύτες και επιστήμονες άλλων ειδικοτήτων συνέχισαν την υποβρύχια γεωαρχαιολογική έρευνα στην ευρύτερη περιοχή του κόλπου της Ελούντας, αναζητώντας, διερευνώντας και αποτυπώνοντας τεκμήρια της βυθισμένης πόλης του αρχαίου Ολούντος και της επικρατείας της, στον κόλπο της Ελούντας στην Κρήτη.

Το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε και φέτος, κυρίως στην περιοχή του Πόρου. Συγκεκριμένα, συνεχίστηκε ο επιφανειακός καθαρισμός από άμμο και βλάστηση στη συνέχεια μεγάλης επιμήκους κατασκευής που ανήκει πιθανότατα στο τείχος της αρχαίας πόλης, αν και δεν αποκλείεται η ερμηνεία του ως λιμενοβραχίονα. Το γεγονός ότι είναι ορατή στην επιφάνεια του βυθού μόνο η άνω όψη των λιθόπλινθων και αυτό όχι σε όλη την έκταση, καθιστά απαραίτητη την αποκάλυψη της συνολικής επιφάνειας της κατασκευής και τη διενέργεια δοκιμαστικών ανασκαφικών τομών για τον προσδιορισμό της μορφής και συνεπώς της χρήσης της. Παράλληλα, συνεχίστηκε η αποτύπωση υποβρυχίως και από αέρος βυθισμένων αρχαίων δομών που ανήκουν είτε σε κτίρια, είτε σε άλλες κατασκευές και βρίσκεται σε εξέλιξη η ψηφιακή επεξεργασία των δεδομένων που συλλέχθηκαν για την εκπόνηση σχεδίων και τρισδιάστατων απεικονίσεων, τα οποία θα τροφοδοτηθούν στη συνέχεια στη ψηφιακή βάση γεωχω-

ρικών δεδομένων (GIS) ώστε να κατανοηθούν καλύτερα οι μεταξύ τους σχέσεις.

Στην ίδια περιοχή βόρεια και νότια του ισθμού του Πόρου συνεχίστηκε, από το Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, η γεωφυσική διασκόπηση του υποστρώματος του βυθού, με την εφαρμογή ηλεκτρικής και μαγνητικής τομογραφίας. Με την μέθοδο αυτή τεκμηριώνεται η ύπαρξη αρχαίων δομών στον υποπυθμένα, οι οποίες φτάνουν σε βάθος μέχρι 1.5 μ. Η εφαρμογή της μεθόδου σε συγκεκριμένους χώρους βοηθάει επίσης στην ερμηνεία δομών, τμήματα των οποίων είναι ορατά στην επιφάνεια.

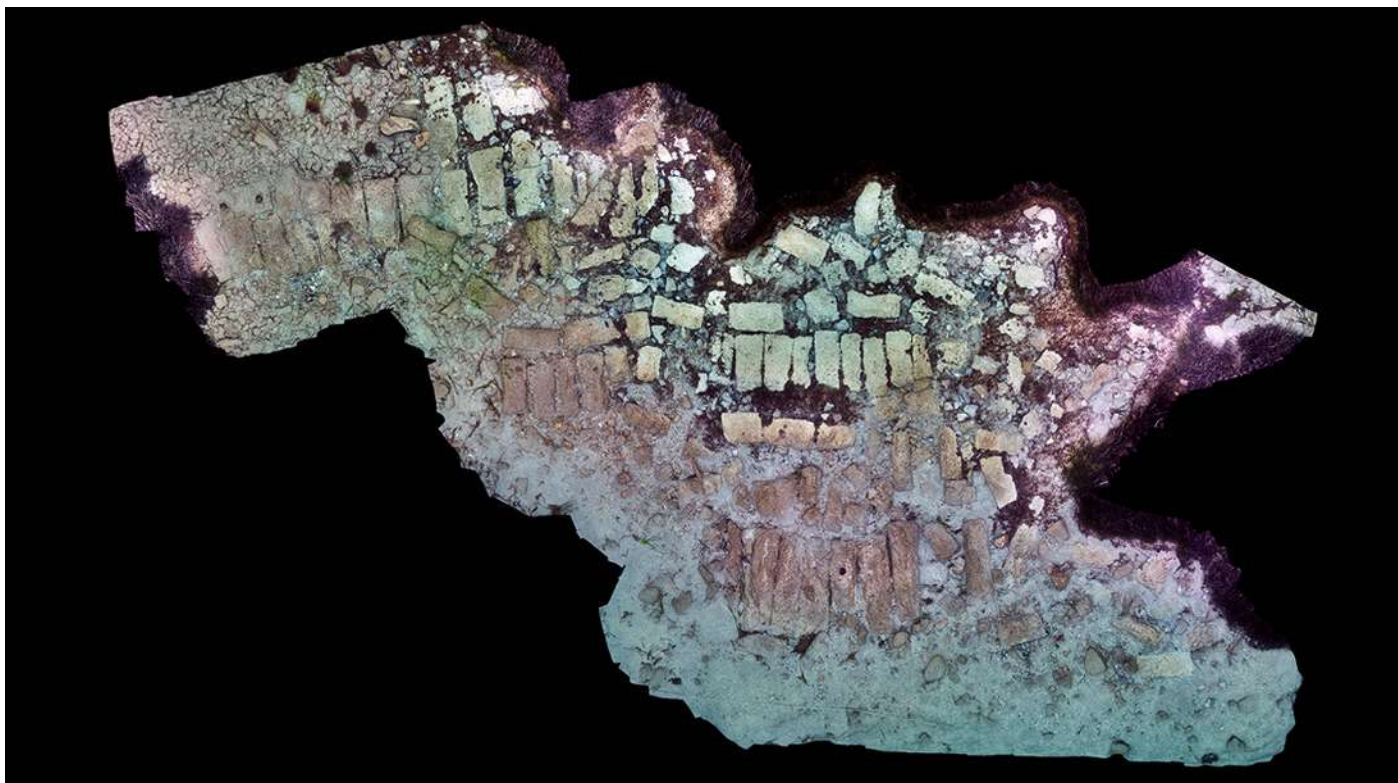
Πέραν του Πόρου, συνεχίστηκε η υποβρύχια έρευνα στον όρμο του Κριού, στα ανατολικά της χερσονήσου της Κολοκύθας, όπου εντοπίστηκε διάσπαρτη κεραμική, μάρτυρας της χρήσης του όρμου ως αγκυροβολίου. Διερευνήθηκε επίσης το τμήμα από το ακρωτήριο, απέναντι από τη νησίδα Σπιναλόγκα, μέχρι τον όρμο Βαθύ, στη δυτική πλευρά της Κολοκύθας, με παρόμοια αποτελέσματα. Στον όρμο Βαθύ, έγινε τα προηγούμενα χρόνια αποτύπωση και τεκμηρίωση βυθισμένου κτιριακού συγκροτήματος, ενώ στην παραλία εντοπίστηκε διαμορφωμένη πηγή υφάλμυρου πλέον νερού και μινωική κεραμική, ανάμεικτη με πλήθος οστρέων πορφύρας.

Στην απέναντι πλευρά του κόλπου, στην περιοχή Τσιφλίκι εντοπίστηκαν και αποτυπώθηκαν από αέρος βυθισμένα κατάλοιπα κτιρίων και επιμήκης κατασκευή, γνωστή στους ντόπιους, ως δρόμος. Θυμίζει, όντως, τα παραδοσιακά μονοπάτια στην Κολοκύθα, με ξερολιθιές στις δύο πλευρές, τα

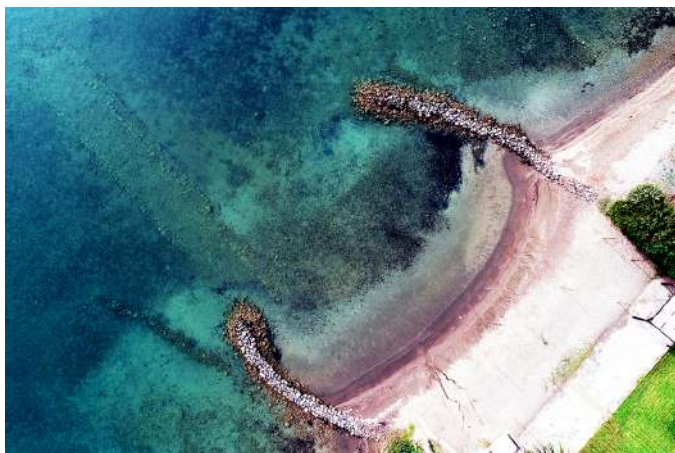
Άποψη της βυθισμένης κατασκευής, πιθανόν τείχους ή λιμενοβραχίονα, στα νότια του Πόρου.

© ΥΠΠΟΑ

Άποψη της περιοχής όπου πραγματοποιήθηκε επιφανειακός καθαρισμός σε βυθισμένη κατασκευή στον Πόρο.

Εναέρια όψη βυθισμένης κατασκευής, πιθανότατα αρχαίου δρόμου που κατέληγε στην παραλία στο Τσιφλίκι.

στάκης, ο τοπογράφος/μηχανικός Κωνσταντίνος Κωστάκης και οι επαγγελματίες δύτες/εκπαιδευτές Μιχάλης Βασιλάκης, Στέλιος Ασβεσταδέλης και Jean Ασβεσταδέλης. Από πλευράς Ινστιτούτου Μεσογειακών σπουδών έλαβαν μέρος οι γεωφυσικοί: Δρ Νίκος Παπαδόπουλος, Δρ Δημήτρης Οικονόμου, Δρ Κλεάνθης Συμωράνης και ο αρχαιολόγος Δρ Giluca Cantor. Για τη συνδρομή τους θερμές ευχαριστίες οφείλονται στο Δήμο Αγ. Νικολάου που αναμένεται να καλύψει μέσω Προγραμματικής Σύμβασης το κύριο μέρος των δαπανών της έρευνας, τη Mirum Hellas για την συνδρομή με αυτοκίνητο και καύσιμα, την Creta Maris Beach Resort για τη συνδρομή της μέσω της ΑΛΣ ΑΜΚΕ για αναλώσιμα και στους κατοίκους της Ελούντας για το φιλόξενο τρόπο με τον οποίο υποδέχονται πάντοτε την ερευνητική ομάδα και ενισχύουν παντοεισώτως το έργο της. Ως ελάχιστο «αντίδωρο» η ομάδα ξενάγησε στο πεδίο εργασιών την Δ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου Ελούντας, κατά την διάρκεια της έρευνας.

Πηγή: ΥΠΠΟΑ

οποία αντιστοιχούν, πιθανότατα, στους αρχαίους δρόμους που οδηγούσαν στους όρμους με τα βυθισμένα σήμερα κτηριακά συγκροτήματα. Η σύνθεση των δεδομένων με αυτά των προηγούμενων ετών, σε συνδυασμό με τη μελέτη των πηγών και των αποτελεσμάτων προηγούμενων σωστικών ή συστηματικών αρχαιολογικών ερευνών στην ευρύτερη περιοχή, αποσαφηνίζει σταδιακά την εικόνα της αρχαίας πόλεως και της επικράτειάς της.

Στην αποστολή έλαβαν μέρος οι αρχαιολόγοι: Δρ Θεοτόκης Θεοδούλου, Δρ Γεώργιος Τσιμπούκης, Δρ Αλέξανδρος Τούρτας, Δρ Τατιάνα Φραγκοπούλου, ΜΔ Δημήτριος Καραμπάς, η βιολόγος Δρ Ελπίδα Καραδήμου, ο γεωπόνος ΜΔ Γεώργιος Κατσικογιάννης, ο σχεδιαστής Ιωάννης Κτι-

Επιμέλεια
Δημήτρης Γαρουφαλής
Αρχαιολόγος
Διευθυντής Θεμάτων Αρχαιολογίας